15

USUSRET SUŽIVOTU: METODOLOŠKO-EPISTEMOLOŠKA PROMIŠLJANJA ETNOGRAFSKOGA ISTRAŽIVANJA S FILIPINSKIM MIGRANTIMA U HRVATSKOJ

DOI: 10.17234/SEC.37.15
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 10. 10. 2025.
Prihvaćeno: 28. 11. 2025.

PAVEL GULIN ZRNIĆ
nezavisni istraživač
pavel.zrnic@gmail.com
orcid.org/0009-0008-4770-2946

Ovaj rad nalazi se u otvorenom pristupu i može se distribuirati u skladu s odredbama licencije CC BY-NC-ND 4.0 HR.

Na temelju etnografskoga istraživanja s filipinskim radnim migrantima u Hrvatskoj (2024. – 2025.), autora u ovome radu zanima što se sve *stvara(lo)* tijekom istraživačkoga procesa mimo samoga predmeta istraživanja, a da je vrijedno i važno u danom istraživačkom i društvenom kontekstu. Refleksivnim promišljanjem metodološko-epistemološke dimenzije istraživanja, autor nastoji prepoznati latentne momente u etnografskom istraživačkom procesu i etnografskoj metodi koji imaju *transformativni potencijal* da doprinesu *stvaranju suživota* i odozdo osnaže društvo u promjeni. U teorijskom smislu ta su promišljanja prožeta ontogenetskim obratom. Završno, u radu se postavlja pitanje može li kulturnoantropološka analiza dalekoga Drugoga na kućnom pragu postati etnologijom novoga bliskoga.

Ključne riječi: *etnografsko istraživanje, metodologija etnologije i kulturne antropologije, integracija, suživot, strani radnici u Hrvatskoj*

> „Kako bi antropologija ostvarila svoj istinski poziv mora se okrenuti od odrugovljenja prema zajedničenju (engl. from othering to togethering) i tako one s kojima istražujemo učiniti prisutnima, s ciljem da od njih možemo učiti, s njima raspravljati, čak se i ne slagati – isto kao što i oni mogu učiti od nas, raspravljati i ne slagati se s nama. To je put za stvaranje održivog svijeta u kojemu ima mjesta za svakoga.“ (Ingold 2025:102)

Osvrćući se na provedeno etnografsko istraživanje s filipinskim radnim migrantima u Hrvatskoj (2024. – 2025.), koje je inicijalno bilo smješteno u područje antropologije religije, u ovome radu naglasak stavljam na refleksivno promišljanje metodološko-epistemološke dimenzije samoga istraživanja.[1] Zanima me što se sve *stvara(lo)* tijekom

istraživačkoga procesa mimo samoga predmeta istraživanja, a da je vrijedno i važno u danom istraživačkom i društvenom kontekstu. Kontekst u kojem sam provodio istraživanje bio je integracijski – integracija je prisutna u znanstvenom i javnom diskursu kao okvir nove društvene situacije zbog dolaska velikoga broja stranih radnika iz pojedinih azijskih država u Hrvatsku. Tijekom istraživanja s filipinskim migrantima, iz pozicije istraživača *lokalca,* počeo sam se pitati postoji li intrinzični integracijski potencijal same etnografske metode? S obzirom na to, u ovom me radu zanima postoje li momenti u etnografskom istraživačkom procesu i etnografskoj metodi, često možda tematski prekriveni, koji imaju *potencijal* da u opisanom kontekstu doprinesu *stvaranju suživota* i odozdo osnaže društvo u promjeni.[2] Ta razmišljanja prožeta su ontogenetskim obratom – idejom kontinuiranoga isprepletićućega stvaranja i postajanja koju razrađuje britanski antropolog Tim Ingold. Na tragu toga, rad smještam unutar metodoloških diskusija u okviru hrvatske etnologije i kulturne antropologije postavljajući pitanje može li etnografsko istraživanje s dalekim Drugim na kućnom pragu postati etnologijom *novoga* bliskoga.

O ISTRAŽIVAČKOM PROCESU

Moje je istraživanje karakteriziralo druženje s filipinskim migrantima i migranticama koje je bilo vezano uz neka vjerska i blagdanska zbivanja, ali i izvan toga (dnevni ili noćni izlasci), pri čemu sam imao puno neformalnih, katkad i usputnih, ali vrijednih razgovora s njima.[3] Provodio sam i polustrukturirane intervjue: na početku su me najviše

[1] Članak je skraćena verzija istoimenoga diplomskoga rada na studiju Etnologije i kulturne antropologije Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, koji je obranjen 2025. godine pod mentorstvom prof. dr. sc. Marijane Belaj. Diplomski rad u cjelini je dostupan na poveznici https://repozitorij.unizg.hr/islandora/object/ffzg:13981. Zahvaljujem mentorici, profesoricama iz povjerenstva dr. sc. Petri Kelemen i dr. sc. Tihani Rubić, recenzentima, kao i svima s kojima je ovaj rad nastajao – zahvaljujem im na dobroj volji, razgovorima, zainteresiranosti, iskrenosti, pomoći i povjerenju.

[2] Iako se u literaturi često mogu naći različita i nekonzistentna tumačenja značenjskih nijansi i međusobne hijerarhije pojmova etnografska metoda, etnografska tehnika i etnografski pristup, izborom korištenja pojma etnografska metoda u ovome radu želim naglasiti integritet i specifičnost takvoga načina znanstvenoga istraživanja koji definira disciplinu etnologiju i kulturnu antropologiju. S obzirom na to, za holističko prožimanje načina istraživanja s načinom razmišljanja i procesuiranja, odnosno etnografskim pogledom na svijet, pri čemu se otvara dublja analitička problematizacija dinamičnih kulturnih i društvenih procesa, koristit ću pojam etnografska metoda.

[3] U radu koristim pojmove migranti, Filipinci, strani radnici i dr. u smislu množine bez obzira na rod; naizmjence, ovisno o kontekstu, također koristim i posebne rodne oblike.

zanimale teme religijskoga karaktera, o ulozi vjere u njihovim osobnim migrantskim iskustvima, no, zahvaljujući otvorenoj naravi etnografskoga istraživanja, naši su razgovori otvorili široku lepezu drugih važnih i međusobno povezanih tema kao što su teme obitelji, rada i političkoga angažmana. Paralelno i kontinuirano promišljao sam vlastitu poziciju *lokalca* među filipinskim migrantima u Hrvatskoj. Također, razmišljao sam o vrijednostima etnografske metode i svojega pristupa koji je prvo bio iskren i prijateljski, a tek onda istraživački, sa željom da kao domaćin nekako doprinesem njihovu boravku u Hrvatskoj. Promišljanja o metodi i spoznavanju, vlastitoj pozicioniranosti, terenskim iskustvima, susretima i njihovoj kontekstualizaciji, čine ovaj rad uvelike autorefleksivnim, autoreferencijalnim i autoetnografskim (usp. Potkonjak 2014; Škrbić Alempijević et al. 2016). Osluškivao sam i glasove hrvatskih sugrađana, prateći kako lokalno stanovništvo doživljava strane radnike, što također čini građu ovoga istraživanja. S obzirom na to, u ovome radu paralelno analiziram dvije dijaloške razine: jedna se odnosi na razgovore s filipinskim migrantima, a druga s hrvatskim poznanicima, što mi je omogućilo multiperspektivno sagledavanje društvene situacije, stvarajući prostor za djelovanje, kroz što sam uočio i vrijednost samoga istraživanja.[4]

Kontekst istraživanja predstavljaju recentne intenzivne društvene promjene u Hrvatskoj uslijed dolaska velikoga broja radnika azijskoga podrijetla, što je omogućeno zakonodavnim promjenama 2020. godine kojima se ukinuo dotadašnji sustav unaprijed propisanih kvota za deficitarna zanimanja (*Zakon o strancima,* NN 133/2020). Broj izdanih dozvola za rad i boravak, koji statistički vodi Ministarstvo unutarnjih poslova, izrazito je porastao u posljednjim trima godinama: godine 2022. izdano je 124 121 dozvola, 2023. godine 172 499 dozvola, a 2024. godine 206 529 dozvola za boravak i rad u Hrvatskoj za državljane izvan Europske unije.[5] Iako najveći broj stranih radnika dolazi iz susjednih Bosne i Hercegovine i Srbije (usp. Butković et al. 2022), s deregulacijom tržišta rada velik je broj državljana Nepala, Indije, Filipina i Bangladeša počeo dolaziti u Hrvatsku. Fokusirajući se na podatke o filipinskim migrantima u Hrvatskoj, u opisanom se periodu dogodio nagli prijelaz od pojedinačnih slučajeva (2017. godine bilo je prijavljeno ukupno 20 filipinskih državljana na stalnom ili privremenom boravku) do stasanja i jačanja

[4] Isječke iz razgovora s filipinskim sugovornicima donosim na engleskom jeziku kako bih spriječio gubitke u prijevodu te kako bih dokumentirao zvučni ambijent naših razgovora, pri čemu je engleski bio zajednički jezik naših susreta te je upravo omogućio međusobno upoznavanje i stvaranje odnosa.

[5] Broj izdanih dozvola nije istoznačan broju osoba jer ista osoba može tijekom godine dobiti više radnih dozvola, a, također, ne evidentira se daljnji odlazak stranih radnika iz Hrvatske. Izvor: Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, URL: https://mup.gov.hr/gradjani-281562/moji-dokumenti-281563/stranci-333/statistika-169019/169019 (pristup 10. 6. 2025.).

brojčano veće filipinske dijaspore (2024. godine izdano je 14 680 radnih dozvola za filipinske državljane).[6]

Gledano iz kulturnoantropološke perspektive, to je dovelo do bliskoga susreta s ljudima iz kulturološki ne-bliskih i geografski udaljenih zemalja, s dalekim Drugim gotovo na kućnom pragu, nešto na što hrvatsko društvo prije nije bilo naviknuto.[7] Naše življene svakodnevice počele su se naglo mijenjati dolaskom brojnih novih lica i novih jezika u Hrvatsku, a s time smo se i na istraživačkom polju našli u novoj situaciji. Zbog toga u sklopu ovoga rada promišljam o potencijalima etnografske metode i istraživanja u takvim izmijenjenim i novim društvenim okolnostima, kada se „antropologija kod kuće" radikalno izmijenila i kada ta „kuća" postaje i „kućom" onim dalekim Drugima.

LINIJE POSTAJANJA

Tim Ingold, čija su me djela inspirirala u promišljanju vlastitoga istraživanja, svoj je rad posvetio promišljanju „uvjeta i potencijala ljudskoga života", što smatra temeljnim antropološkim pitanjem (Ingold 2011:3, 2025). Ingold kritizira višestoljetni racionalizam zbog oblikovanja fiksirajućih koncepata i kategorizacija koje ograničavaju ljudsko bivanje na statičnost s predodređenim granicama i završetcima (usp. Ingold 2015). Budući da je za Ingolda život „proces otvaranja, a ne zatvaranja" (Ingold 2011:4), nedostatnost je takvih kategoričnih koncepata što u srži odvajaju život u konceptualizaciji od života u stvarnosti, zatomljujući upravo ono što je inherentno životu: da se odvija, da se kreće, da postaje, odnosno, u konačnici, da se živi. Upravo zato Ingold poziva na reorijentaciju od opisane dominantne „objektno orijentirane ontologije" koja predviđa konačnost i zatvorenost te se očituje u obliku imenica, u „bezobjektni svijet" koji stavlja naglasak na procese kretanja i postajanja što funkcionira po principu glagola, a vizualizira se kao *linija* bez početne i završne točke (Ingold 2015:16). S obzirom na to, Ingold se odmiče od ontologije, kao filozofskoga promišljanja načina bivanja, prema *ontogenezi* – filozofskoj grani koja promišlja načine postajanja. Stavljajući naglasak na post**a**janje, koje podrazumijeva da ništa nije fiksno i nepromjenjivo, nego je uvijek u kretanju, na putanji prema još nedefiniranim obzorima, Ingold u znanosti donosi novi pravac pod nazivom

[6] Izvor: Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, URL: https://mup.gov.hr/gradjani-281562/moji-dokumenti-281563/stranci-333/statistika-169019/169019 (pristup 10. 6. 2025.).

[7] Azijske zemlje uglavnom se upoznavalo kroz putovanja, ali ne postoji povijesni kontinuitet odnosa koji bi povezivao Hrvatsku i Filipine, Nepal, Indiju ili Bangladeš te učinio ljude i kulture međusobno prisutnima, bliskima i poznatima.

„ontogenetski obrat“ (Ingold 2022:359). Ontogenetski obrat počiva na tezi da na svijetu ništa ne post**o**ji, već da sve post**a**je. Kontinuitet post**a**janja Ingold tumači razumijevanjem procesa života u kojemu sve ono što činimo (engl. *doing*) premašuje samu našu radnju i povratno čini nešto nama (engl. *undergoing*), odnosno dalje oblikuje nas i naše buduće radnje putem iskustvene povratne sprege (usp. Ingold 2015, 2022, 2025). Za Ingolda antropologija je *praksa učenja*, pri čemu ističe njezin edukacijski potencijal koji je orijentiran prema naprijed, prema budućnosti (usp. Ingold 2015, 2025). S obzirom na to da su Ingoldove ideje s vremenom postajale sve upletenije u moja razmišljanja o vlastitom istraživanju, upravo ću ih i na taj način nastojati odmotavati u ovom radu, zato što sam, pišući ga, nastojao opisati procesnost razmišljanja, terenskih uvida i susreta koji su uvijek tijekom istraživanja, pa i sada tijekom pisanja, bili na „linijama postajanja“ (Ingold 2015:82).

INTEGRACIJA KAO ANALITIČKI KONCEPT

U znanstvenoj se literaturi dolazak stranih državljana (migranata) u novo društvo (primitka) najčešće analizira kroz koncept integracije. Uvriježeno je da se integracija konceptualizira kao dvosmjerni proces koji se odvija između migranata i društva primitka, tijekom kojega migranti postaju „prihvaćenim dijelom društva“ (Penninx i Garcés Mascareñas 2016:14). Za spomenute autore integracija je analitički alat koji definiraju tri dimenzije: pravno-politička („boravišna i politička prava i statusi“), socioekonomska („pristup institucionalnim objektima za pronalazak posla, smještaj, obrazovanje i zdravstvenu zaštitu“) i kulturno-religijska (kulturne prakse migranata i njihova percepcija u društvu) (ibid.:14–15). Putem tih dimenzija autori predlažu mjerenje stupnjeva i faza procesa, odnosno postavljaju pitanje „jesu li [migranti] prihvaćeni i kako su pozicionirani u svakoj od triju dimenzija“ (ibid.). Još je jedan integracijski model nerijetko zastupljen u literaturi: četverodimenzionalni model sociologa Friedricha Heckmanna (2005) koji integraciju dijeli na strukturnu, kulturološku, interakcijsku i identifikacijsku. Iako je integracijski diskurs uvelike prisutan kada se govori o migrantima u Hrvatskoj kao zemlji primitka,[8] integracija konceptualno ostaje „nedovoljno teoretizirana“ (Klarenbeek 2021:903) te se postavljaju pitanja „tko se treba integrirati“ (Rajković Iveta 2024:217) i „u *što* se zapravo migranti integriraju“ (Grubiša 2019:76). Pišući o hrvatskoj radnoj migraciji u Njemačku, Jasna Čapo ističe da je integracijska paradigma ograničena metodološkim

[8] Usp. Gregurović i Župarić Iljić 2023; Gregurović et al. 2024; Grubiša 2019; Jurković i Rajković Iveta 2018; Jurković 2021; Rajković Iveta i Magdalenić Vincek 2024; Rajković Iveta 2024; i dr.

nacionalizmom koji „implicira kulturnu homogenost nacionalnih zajednica i naglašavanje razlika među nacionalnim kulturama“ (Čapo 2019:86), odnosno već unaprijed određuje okvir istraživanja (država primitka) i temu istraživanja („integracija/asimilacija migranata u državi primitka“) (ibid.:91–92). Nadovezujući se na promišljanja Arjuna Appaduraia, koji problematizira svođenje tema i lokacija istraživanja na istraživačke koncepte, argumentirajući da posljedično „ideje postaju metonimijske reprezentacije pojedinačnih mjesta“ (Appadurai 1988:17), pitao sam se je li integracija postala *metonim,* odnosno reprezentacijski koncept – ulazni i izlazni – za istraživanja u koja su uključeni migranti u njima novom društvu, zbog čega potencijalno može izostati sagledavanje ove teme iz drugačijih analitičkih perspektiva.

„GDJE SU NESTALI HRVATI?!“

Često su svakodnevne situacije druženja i razgovora u kojima sam se našao otkrivale komentare i razmišljanja lokalnoga stanovništva o stranim radnicima i susretima s njima. Kada bih se našao u takvim situacijama, uvijek sam nastojao sa svojim sugovornicima podijeliti terenske spoznaje iz istraživanja kako bi i oni, barem preko mene, bolje upoznali naše nove sugrađane. „Sve poštujem i želim razumjeti, ali ja se *ne snalazim*“ – rekla je Marija opisujući da se Zagreb, grad u kojem živi cijeli život, naglo mijenja, na što se Ivan nadovezao s pitanjem – *„Kaj si sad oni misle,* imaju li oni svrhu ili samo čekaju da ovo prođe?“.[9] Tijekom ovoga razgovora imao sam neopisiv osjećaj kao da smo izašli iz jednoga teksta Pierrea Bourdieua (1999). Protagonisti u Bourdieuovoj studiji su dvije obitelji, jedna francuska *(Leblond)*, a druga alžirska *(Amezziane)*, koje žive u istoj ulici *Jonquil Street*[10] i kojima je sama prisutnost jednih i drugih pomalo neugodna u vrtlogu drugih kompleksnih i višeslojnih problema koje proživljavaju (deindustrijalizacija, nezaposlenost, dugovi, odgoj djece). Ta se tacitna nelagoda (franc. *la petite misère*)[11] koja nastaje zbog neposrednoga kontakta između dvaju različitih, katkad antagonističkih društvenih svjetova koji su primorani živjeti u blizini, često ne podudara s vlastitim percipiranim i naučenim stavovima prihvaćanja situacije kakva jest. Zbog toga Bourdieu uočava da su njihovi stavovi „stavljeni na kušnju svakodnevnim suočavanjem sa stvarnim poteškoćama zajedničkoga života“ (1999:12). Na temelju niza studija Bourdieu sa

[9] Imena sugovornika u članku su pseudonnimizirana.

[10] Jonquil Street ime je ulice prema kojoj cijeli tekst nosi ime

[11] *La petite misère* (u doslovnom prijevodu mala patnja) Bourdieov je koncept koji opisuje tacitnu nelagodu koju ljudi najčešće umanjuju i potiskuju zbog relacijskoga uspoređivanja s većim problemima i sa stvarnom materijalnom patnjom (franc. *la grande misère)*.

suradnicima zaključuje da upravo kao rezultat tih tacitnih nelagoda koje ljudi osjećaju u svakodnevici, na razini društva postoji svojevrsna društvena patnja *(social suffering)*. Društvena patnja težak je termin te nisam sklon viktimizirajućem diskursu, međutim, čini mi se da se i društvo u Hrvatskoj još uvijek *(m)uči* s novom društvenom situacijom. Ne negirajući postojanje diskriminacijskih stavova u hrvatskom društvu o stranim radnicima, kod mnogih sam ljudi uočio da su zbunjeni naglim dolaskom velikoga broja stranaca iz nama kulturno i geografski udaljenih zemalja. Nejasnoća u vezi s tim što se događa s društvom može se najbolje sažeti u začuđenom komentaru jedne moje poznanice: *„Gdje su nestali Hrvati?!"* – dok je iznosila svoju zbunjenost da u uslužnim djelatnostima više ne viđa domaća lica. Mnoge s kojima sam razgovarao posljednjih godina, osluškujući upravo ono što govore vezano uz ovu temu, zbunjuje da se promjena događa tako „naglo" ili „odjednom". O promjenama u sustavu zapošljavanja nije se puno govorilo u javnom i medijskom prostoru, često zaokupljenom pandemijskom i potresnom tematikom zadnjih godina, sve dok se te promjene očitije nisu počele opažati u uslužnim djelatnostima i javnim prostorima, odnosno u izravnom, svakodnevnom iskustvenom kontaktu s lokalnim stanovništvom. Prošlo je deset godina otkad je bila važeća posljednja „Migracijska politika Republike Hrvatske",[12] oblikovana kao strateški dokument osmišljen za period od 2013. do 2015. godine, stoga je izostalo sustavno anticipiranje društvenih promjena koje bi omogućilo pravovremeno djelovanje, informiranje javnosti, kao i postupnost koja je nužna kako bi svi imali vremena za upoznavanje i prilagođavanje. Na tragu toga, iako nije u središtu ovoga rada, integraciji je nužno pristupiti sustavno razvijanjem adekvatnih, anticipirajućih i međusektorski povezanih javnih politika usmjerenih na zdravstvenu, socijalnu i pravnu zaštitu migranata u Hrvatskoj, zaštitu od radnoga iskorištavanja i neadekvatnoga smještaja, kao i pružanjem kanala za učenje hrvatskoga jezika, upoznavanje s lokalnom kulturom i stanovništvom.

„INTEGRATION? – SAY THAT AGAIN"

Antropologija je „filozofija s ljudima" zato što traži odgovore na bezbrojna filozofska pitanja u dijalogu i angažmanu s drugima (Ingold 2022:347).[13] Filozofsko promišljanje koje nastaje *zajedno* s drugima, etnolozima i kulturnim antropolozima omogućuje da „u

[12] *Migracijska politika Republike Hrvatske 2013. – 2015.* godine (MUP)

[13] Neka od pitanja koja Ingold izdvaja su „što to znači biti, znati, razmišljati, zamišljati, percipirati, djelovati, sjećati se, učiti, živjeti u društvu drugih, izvršiti pravdu, iskazati moć, odnositi se prema okolišu..." (Ingold 2022:347)..

razgovor donose glasove, iskustvo i mudrost bezbrojnih ljudskih bića…“ (ibid.). Tijekom istraživanja *želio sam* raspravljati sa svojim kazivačima, otvarati pitanja i stjecati dublje i multiperspektivno razumijevanje naših međusobno povezanih života, društva i vremena u kojem živimo. Jedno od njih bilo je već spomenuto pitanje integracije. Što bi im uopće značila integracija i kako je doživljavaju iz svoje perspektive? Upravo su mi razgovori s njima otvarali neke druge značenjske horizonte u poimanju koncepta integracije.

Jacob se malo zamislio kad sam počeo koristiti termin integracija u našem razgovoru. Iz našega početnoga nerazumijevanja – u kojem je on, kad sam mu prvi put spomenuo integraciju, zbunjeno rekao „say that again“ i nastavio govoriti o nečem sasvim drugom – počeo sam osvještavati koliko je taj pojam i u govornom jeziku nespretan, nejasan i kulturno kodiran. Kada sam ga drugi put usmjerio na razmišljanje o njegovu preseljenju u Hrvatsku i da se uopće pitam kakav bi to koncept mogao biti, odgovorio mi je sljedeće:

> “Integration? I think I can integrate myself here by *living independently* maybe. Yeah, because you are away from your family and then you need to find your true friend, your very closest friend to become of your family here. So that’s why *it starts from yourself*, how you will *expose yourself* to other people. I think the role of integration, what comes here hmmm, *your self-development, personal development.* (…) Yeah, meeting people, find new friends, find consolation with others, seek advices and I think for the integration I think *you can just learn,* learn yourself how to boost your self-esteem and your communication skills.” (istaknuo P. G. Z.)[14]

Jacobov odgovor pomalo me iznenadio već od njegove prve rečenice koja toliko odstupa od zadanih znanstvenih koncepata. Za Jacoba integracija počinje od njega samoga i ovisi o tome kako će se on izložiti prema svijetu u kojem živi. Daleko od mjerenja razine uključenosti u društvo primitka, Jacob težište integracije stavlja na osobni rast u specifičnim uvjetima života u inozemstvu, koji od njega traže da upoznaje nove ljude, stvara prijateljstva, uči o svijetu i uči o sebi razvijajući samopouzdanje. Dakle, osim u vlastitoj inicijativi i osobnom razvoju, Jacob integracijom smatra stvaranje odnosa s drugima. S obzirom na to da sam s Jacobom neformalno razgovarao više puta, ne

[14] Prijevod: „Integracija? Mislim da se možda mogu ovdje integrirati tako da živim samostalno. Da, jer kad si udaljen od svoje obitelji, trebaš pronaći pravoga, bliskoga prijatelja koji će ti postati poput obitelji. Zato sve kreće od tebe – kako ćeš se izložiti drugim ljudima. Mislim da je uloga integracije ovdje hmmm, tvoj samorazvoj, osobni razvoj. (…) Upoznavanje ljudi, pronalaženje novih prijatelja, traženje utjehe i savjeta kod drugih i mislim da je za integraciju ključno učiti, naučiti kako razviti samopouzdanje i komunikacijske vještine.“

samo prilikom intervjua u listopadu 2024. iz kojega je ovaj isječak, mislim da upravo u tim momentima vidi vrijednost i smisao svojega boravka i rada u inozemstvu.

Zbog ranije opisanoga nerazumijevanja i zbunjenosti pri korištenju termina integracija, kao i zbog slabijega poznavanja engleskoga jezika nekih od mojih kasnijih kazivača, odlučio sam se odmaknuti od termina „integracija“ u našim razgovorima. Želio sam ga pretočiti u govorni vokabular s naglaskom na ono što sam mislio da je najvažnije. Zanimalo me što bi stanovnici Hrvatske, ali i filipinski migranti, mogli učiniti na dobrobit jednih i drugih u situaciji u kojoj neminovno dijelimo zajednički životni prostor i svakodnevicu. To je bila tema koju sam često poticao u našim razgovorima, ostavljajući je otvorenom za naše zajedničko promišljanje, što je također u duhu naše discipline kojoj „nije cilj stići do završnih rješenja koja bi okončala društveni život, nego otkriti puteve kojima se *može* nastaviti dalje“ (Ingold 2025:73).

Teresa je sugerirala da je dijalog između Hrvata i Filipinaca stvar *mindseta* u kojem si otvoren i prihvaćaš drugoga, dok je Robert istaknuo poštovanje prema Filipincima na radnom mjestu. Istaknuo je da ima većinski pozitivna iskustva u Hrvatskoj, zbog čega jako voli biti ovdje, napominjući da Hrvati već poštuju Filipince. U razgovoru s Carmen, kada sam je pitao što misli kako bi se stanovnici Hrvatske mogli bolje upoznati s Filipincima, pokazala je na čaj i kavu ispred nas i rekla: „This! Because I didn't experience like this, maybe you are only the first time I talk like this“.[15] Na to je kasnije nadodala da joj se takav način upoznavanja sviđa zato što: „You also shared your culture, I shared [my] culture, we exchanged about the culture and some of your culture I don't know and I've learnt also. Like this, communicate each other“.[16] Osim navedenih isječaka, puno je drugih komentara i riječi u našim razgovorima upućivalo na važnost međusobne direktne komunikacije. Sociolog Friedrich Heckmann u svojem konceptu integracije naglašava važnost interakcijske dimenzije koja se očituje u „privatnim odnosima“ (Heckmann 2005:17) poput prijateljstava između migranata i članova društva primitka. Pitam se stoga jesu li intervjui i promatranje sa sudjelovanjem, kao i cjelokupno bivanje s filipinskom zajednicom, u mojem istraživanju postali momenti *integracijskoga postajanja*?

[15] Prijevod: „Ovo! Jer nikad prije nisam doživjela nešto ovakvo, možda si ti prva osoba s kojom ovako razgovaram.“

[16] Prijevod: „Ti si također podijelio svoju kulturu, ja sam podijelila svoju – razmijenili smo znanja o kulturama, i neke dijelove tvoje kulture nisam poznavala, pa sam ih sada naučila. Ovako, kroz međusobnu komunikaciju.“

OSVJEŠTAVANJE ZNAČENJA ETNOGRAFSKE METODE U KONTEKSTU

Tijekom višekratnih druženja s filipinskom zajednicom također sam se susretao s drugim istraživačima, novinarima, umjetnicima i sl. koji su se bavili temom suvremenih migracija u Hrvatskoj. Susret s anketarom koji je provodio upitnik o kvaliteti života stranih radnika, kojega sam sreo pri odlasku na jedan *party* sa svojim filipinskim poznanicima, potaknuo me na uspoređivanje vlastitoga etnografskoga istraživanja s drugim istraživačkim pristupima i metodama. Ne samo da mi je anketar ponudio da ispunim anketu namijenjenu stranim radnicima, nego je istraživanje provodio *ispred* kluba, dok smo *mi* bili *u* klubu, *zajedno* se družeći, dijeleći prostor i vrijeme. Appadurai je, osvrćući se na našu disciplinarnu epistemologiju, uočio da antropološko znanje proizlazi iz okolnosti u kojima se nađe istraživač na terenu budući da svoje spoznaje temelji na „dokazima iz okolnosti" (Appadurai 1988:16). Iz svijesti o *okolnosnosti* etnografskoga istraživanja i opreznosti da mi se ne bi dogodilo da pridodajem interpretacijsku težinu nečemu što sam „slučajno ulovio", u istraživanjima me znalo brinuti pitanje: što ja propuštam? Što ako se neki ključan element za razumijevanje društvene zbilje dogodi kada ja nisam na terenu? Što ako nešto nehotice propustim, a uvide temeljim na „okolnosnim susretima"? Upravo mi je tu brigu neočekivano rasplinuo spomenuti susret s anketarom jer sam se tijekom večernjega izlaska još više sprijateljio s nekim filipinskim migrantima, a neke nove sam upoznao. Mojim odlaskom na filipinski *party,* mi smo, dakle, bivali *zajedno,* stoga sam tijekom večeri nekoliko puta pomislio „Vidi što oni – anketari – propuštaju". Propustili su, barem koliko sam vidio, *stvoriti odnose,* a odnosi poznanstva i prijateljstva u ovom specifičnom istraživačkom i društvenom kontekstu mogu biti integracijski. Iako je razumijevanje kazivanja sugovornika i terenske građe *u kontekstu* uvriježeni etnografski postulat, provodeći ovo istraživanje sve sam više osvještavao da se značenja istraživačke metode također mijenjaju ovisno o kontekstu. S obzirom na to, pitao sam se kako razumjeti samu *etnografsku metodu u kontekstu*. Kakva značenja etnografska metoda poprima u kontekstu naglih društvenih promjena s dolaskom stranih radnika, kontekstu koji također konstituira ranije opisani integracijski diskurs u znanosti i javnosti? Moj susret s anketarom, ali i duži period druženja s filipinskom migrantima, potaknuo me na sljedeću misao: što bi bilo da svako *istraživanje integracije* postane *integracijsko*?

> „Možda je isto s tobom i sa mnom: kada uđemo u odnos, zar time ne nastaje nešto novo – nešto što nije ni ti ni ja, već nešto u što smo oboje unijeli dijelove sebe?“ (Ingold 2015:15–16)

Etnografsku metodu karakterizira bivanje s ljudima. Bivanje je dugotrajan boravak, ono znači prisutnost i budno praćenje. Međutim, bivanje također znači odgovaranje na svoju prisutnost i nosi odgovornost. Tijekom istraživanja družio sam se s filipinskim migrantima koji su u to vrijeme boravili u Zagrebu: susretali smo se na druženjima u crkvi, ali i izvan crkve, u prolazu, na piću, u izlasku, na hodočašću. Bio sam i na misama na tagaloškom jeziku koje su bile novitet kada su se prvih puta organizirale tijekom jeseni i zime (2024./2025.) te su dočekane s oduševljenjem. Ono što je također bilo dobro dočekano, bila je i moja prisutnost na njima, kao i moje uključivanje u filipinski zbor. Meni je zborska proba bila također prilika da naučim nešto novo, prilika da se uopće približim filipinskom, tom meni još nepoznatom jeziku, da čujem kako se čita i da usvojim nekoliko riječi. Kada smo se okupili prije mise na kojoj sam i ja zborski sudjelovao, kolega iz zbora mi je rekao: „Whenever we have something, you are here. Thank you for supporting us, we are blessed to have you“.[17] Kasnije sam u razgovoru s drugim kazivačem dobio sličan komentar:

> „You know what? During the third tagalog mass, we amaze you, we amaze you because you join us a choir in tagalog language. Really really super! (…) You know, you are a Croatian, your language is different and then you join us. Oooh, it’s amazing, man. But we observe you also, but you sing, you know the song also!“[18]

Kroz te sam komentare spoznao da je pojedincima iz okupljene filipinske zajednice moja prisutnost na „njihovim“ filipinskim misama na kojima sam bio jedini *lokalac* iz Hrvatske, kao i moja dobra volja za pridruživanjem zboru, bila značajna i važna.

Istraživanje sam metodološki upotpunjavao intervjuima. Iako formalno i disciplinarno poznati kao polustrukturirani intervjui, to su zapravo bili poprilično otvoreni i opušteni razgovori uz kavu, čaj ili pivo. Uz životne priče mojih kazivača, naši su razgovori

---

[17] Prijevod: „Kad god nešto imamo, ti si ovdje. Hvala ti što nas podržavaš, blagoslovljeni smo što te imamo.“

[18] Prijevod: „Znaš što? Tijekom treće mise na tagaloškom bili smo oduševljeni tobom! Bili smo oduševljeni što si nam se pridružio u zboru na tagalogu. Stvarno, stvarno super! (…) Ti si Hrvat, tvoj jezik je drugačiji, a ipak si nam se pridružio. Oooh, nevjerojatno, čovječe. Promatrali smo te, a ti si pjevao, znao si pjesme!“

uvijek bili popraćeni s nekim geografskim i kulturnim zanimljivostima o Filipinima koje ja kao *lokalac* iz Hrvatske nisam poznavao: primjerice o raznolikosti filipinskih jezika i dijalekata, filipinskim religijskim svečanostima i proslavama, filipinskoj politici i hrani. Ti su mi razgovori približili Filipine. S druge pak strane, u razgovorima sam im objašnjavao da je u Hrvatskoj dolazak stranaca na rad velika novina u društvu zbog legislativnih promjena 2020./2021. godine. Kroz to sam im nastojao dati lokalni kontekst koji oni nisu poznavali, a mislim da im je važan za razumijevanje društva u kojem trenutno žive i djeluju. Budući da većina mojih sugovornika radi u djelatnostima uslužnoga sektora u kojima imaju direktan kontakt s klijentima, komentirali su kako su se znali susresti s lokalnim ljudima koji odbijaju govoriti engleski ili, kako mi je jedan kazivač rekao, „izgledaju ljuto". S ciljem da to ne shvaćaju osobno i razumiju širu sliku, pričao sam im o naglim društvenim promjenama, s naznakom da ljudi nisu naviknuti na to da u dućanu ispred kuće moraju govoriti engleski jer ga možda niti ne znaju, na što su moji filipinski sugovornici odgovorili da nisu bili upoznati sa situacijom. Naši su razgovori stoga u suštini bili *interkulturni susreti* u kojima smo učili jedni od drugih. *Uzajamno učenje* bila je dakle važna dimenzija mojega boravka na terenu. Intervjui su također za neke od mojih kazivača bili rijetka mogućnost da razgovaraju s nekim „tko je odavde". Prilikom jednog razgovora s dvojicom Filipinaca jedan mi je od njih rekao: „We'd like to have friends and meet Croatians. Because we are proud, if we have friends locals here",[19] na što se drugi odmah nadovezao: „That we are here in the coffee shop talking with you, you know, we are so proud and happy".[20]

Promišljajući o metodi u kontekstu, važnu je ulogu igrala moja pozicioniranost. Neka druga istraživanja filipinske dijasporske kulture u inozemstvu koja sam čitao potpisuju autori filipinskih korijena (usp. Gonzalez III 2009; Pido 2017; Ruiz 2014) dok je moja pozicioniranost u ovom istraživanju bila sasvim drugačija. Ja sam *lokalac* iz Hrvatske, prvi sam se put tijekom ovoga istraživanja susreo s filipinskom kulturom i prvi sam put zapravo osobno upoznao Filipince i Filipinke. Netko tko ima filipinsko porijeklo, poput navedenih autora, sigurno u samom početku ima više kontakata i bolje razumijevanje lokalnoga filipinskoga konteksta i slojevite kulturne problematike, nešto što sam ja tek učio u „hodu" i to iz „nule". Međutim, moja je *pozicioniranost* nosila sa sobom *izgradnju odnosa* drugačijega značenja, kako na pojedinačnoj, tako i na grupnoj razini između mene lokalca i članova filipinske zajednice u Hrvatskoj koju sam upoznavao. Iako je stvaranje odnosa sastavni dio etnografske metode, osvrnuo bih se na specifičnost i značenja koja su ti odnosi poprimali u mojem istraživanju i istraživačkom kontekstu. Za

[19] Prijevod: „Voljeli bismo steći prijatelje i upoznati Hrvate. Jer smo ponosni ako imamo ovdje lokalne prijatelje."

[20] Prijevod: „To što smo ovdje u kafiću i razgovaramo s tobom – znaš, jako smo ponosni i sretni."

Tima Ingolda (2025:81) sudioničko promatranje je antropološko tek kada „mijenja gledište svih sudionika. Naučiti se uklopiti u ono što drugi rade ili govore može biti dovoljno za skupljanje etnografskih podataka, međutim to u sebi nema transformativni potencijal“. Kroz svoju sam prisutnost na terenu osvještavao upravo taj *transformativni potencijal* etnografske metode i istraživanja kao takvoga, zato što je moje *metodološko bivanje* zapravo prerastalo u *društveno emancipirano postajanje.* Specifičnost etnografske metode u kontekstu mojega istraživanja, a taj je kontekst bio integracijski, jest stvaranje odnosa, učenje i mijenjanje gledišta koje je bilo transformativno za sve nas sudionike toga odnosa. Naši susreti stoga nisu bili samo metodološki i epistemološki, već i ontogenetski trenuci. U sinergiji se naših terenskih odnosa *stvarala* integracija sama! Drugim riječima, etnografska je metoda u ovom specifičnom društvenom kontekstu postajala *integracijskom*, odnosno doprinosila je stvaranju nečega novoga: *stvaranju suživota*.

SUŽIVOTI

Kako je prolazilo vrijeme poznanstva s članovima filipinske zajednice u Zagrebu i sudjelovanje u već spomenutim aktivnostima, moje je istraživanje sve više odmicalo od one prvotne istraživačke namjere i sve više postajalo prirodno i prijateljski, vođeno „obraćanjem pažnje na ljude i stvari“ (Ingold 2025:77). Upravo u takvom načinu etnografskoga istraživanja kojemu *pažnja* dolazi prije *namjere*, u kojemu nema promatranja bez sudjelovanja, u kojemu se podvrgavamo zajedničkom učenju, Tim Ingold vidi „ontološku posvećenost“ (ibid.). Ona je temeljena na premisi da svijet možemo poznavati jedino ako smo i dio njega, što objedinjuje metodologiju, epistemologiju i ontologiju naglašavajući da kako *istražujemo*, kako *znamo* i kako *bivamo* ide zajedno te je intrinzično povezano. Za Ingolda je ontološka posvećenost koju prepoznaje i u antropološkom pristupu istraživanju „ostvarenje – u riječi i djelu – onoga što dugujemo svijetu za vlastiti razvoj i oblikovanje“ (ibid.). Osvijestivši ontološku posvećenost, vraćam se jednoj od glavnih tema ovoga rada. Zanima me što, dakle, takva ontološka posvećenost znači za promišljanje integracije u teoriji i praksi na temelju mojega istraživanja s filipinskim migrantima u Hrvatskoj?

Pitao sam se puno puta jesu li se filipinski migranti koje sam upoznao, s kojima sam se sprijateljio, upravo kroz taj odnos sa mnom integrirali u društvo? Jedan dan bismo se čuli, vidjeli, porazgovarali, onda opet neko vrijeme ne bismo. Životi idu dalje – svatko ima svoj posao, obaveze i aktivnosti; onda bismo se opet sreli, popili piće, prokomentirali život, svatko od nas bi nešto naučio, pa onda opet neko vrijeme ne bi. Tražeći način da opišem tu vrijednost koja se je stvarala u našim odnosima, pitao

sam se je li to integracija? Kakva je to integracija – interakcijska (Heckmann 2005), fragmentirana (Garha i Paparusso 2018), religijsko-kulturna (Penninx 2007)? Doimalo mi se da promišljanju opisanoga iskustva unutar znanstvenoga koncepta integracije izmiče stvarni, svakodnevni život te da je integracija iz te perspektive teško ostvariv koncept. Međutim, pitao sam se kako takav znanstveno-analitički koncept može odgovoriti na fluidnost svakodnevice i međuljudskih odnosa, što sam na temelju vlastitoga istraživanja uočio kao važan segment integracijskoga procesa.

Potencijalni odgovor do kojega sam došao kontinuirano razmišljajući o tome tijekom istraživanja jest da na pojedinačnoj i na svakodnevnoj razini moramo nastojati ići *ususret suživotu. Ususret* se odnosi na zagovaranu dvosmjernost integracijskoga procesa između društva primitka i migranata, za što „postoji konsenzus među znanstvenicima" (Klarenbeek 2021). Osvrćući se na vlastitu pozicioniranost u ovom etnografskom istraživanju, mogu reći da se takva dvosmjernost ostvarivala zajedničkom otvorenošću i angažmanom mene kao člana tzv. društva primitka u Hrvatskoj i filipinskih migranata. Međutim, sagledavajući integracijski proces iz perspektive fluidnih svakodnevnih društvenih dinamika i promjenjivih međuljudskih odnosa, osvijestio sam da je ključno naglasiti *suživot* kao jedan etnografski, životni pojam *odozdo* koji karakterizira otvorenost u kojoj se životi odmotavaju duž još neiscrtanih „linija postajanja" (Ingold 2015). Ne umanjujući važnost integracije kao dvosmjernoga procesa, *suživot* se temelji na zajedničkom pogledu u *istom* smjeru koji, u kontekstu velikih društvenih promjena o kojima sam pisao u ovom radu, podrazumijeva kontinuirani rad, a omogućuje osobni rast, koji poziva na pažnju i obazrivost prema drugome, a vraća uzajamnim poštovanjem.[21] *Suživot* je, dakle, integracija koja se ne mora suzbiti u ograničenost kategorija, nego ima *potencijal življenja.* Zajedničko usmjerenje omogućava, riječima Tima Ingolda, „korespondiranje" koje definira kao otvoren i beskrajan (engl. *open ended*) dijaloški proces (Ingold 2021:9) temeljen na pažnji, u kojemu se životi „kontinuirano zajedno spajaju i međusobno razlikuju jedan od drugoga" (ibid.). U takvom suživotu integracija više ne podrazumijeva totalitet društva temeljen na sumativnoj logici „i…i…i…" (Ingold 2015:23) nego cjelinu koja nikad nije završena, nego je uvijek u procesu zacjeljivanja, odnosno obnavljanja, slijedeći logiku „sa…sa…sa…" (ibid.).

[21] Ovo promišljanje temeljim na ranije opisanim razgovorima s filipinskim migrantima. Baš kao što mi je jedan kazivač istaknuo da vrijednost svojega života i rada izvan Filipina vidi upravo u mogućnosti osobnoga rasta, koji proizlazi iz njemu novih situacija koje zahtijevaju snalaženje, pronalazak prijatelja, dok mi je drugi kazivač rekao da prva stvar koju možemo napraviti jedni prema drugima je da se poštujemo.

ETNOLOGIJA *NOVOGA* BLISKOGA

Fokusirajući se na metodološko-epistemološku dimenziju istraživanja, pitao sam se kako opisati da se u samoj etnografskoj metodi, u tom specifičnom kontekstu snažnih društvenih promjena, događa nešto transformativno, nešto integracijsko? Zbornik radova *Etnologija bliskoga* (Čapo Žmegač et al. 2006) bavi se istraživanjima bliskoga Drugoga u vlastitoj kulturi, pri čemu je bliski Drugi onaj s kojim postoji „veliki opći dijeljeni zajednički fond znanja ili iskustava koje dijele i kazivač i istraživač" (Gulin Zrnić 2006:81). Kulturnoantropološki je istraživački kanon koji je glasio *„drugi – drugdje – drukčiji"*, u hrvatskoj antropologiji kod kuće redefiniran kao *„mi – ovdje – slični"* (ibid.:91), dok se metodološko-epistemološki postupak transkulturne identifikacije zamjenjuje postupkom „autokulturne defamilijarizacije" (ibid.:85) koji zahtijeva analitički „*otklon* od ustaljenih i zdravorazumskih, interioriziranih mišljenja i praksi" (ibid.:83). Pitao sam se gdje se u odnosu na to nalazi moje istraživanje i pristup?

Velik je broj stranih radnika došao u Hrvatsku iz azijskih zemalja koje su nam geografski daleke, a kulturološki nepoznate. S obzirom na to, etnografsko istraživanje s filipinskim migrantima na početku za mene *nije* bio susret s *bliskim Drugim*, nego s *dalekim Drugim* koji je bio slabo poznat, gotovo nepoznat kako meni osobno, tako i u većinskom društvu. Međutim, susret s njima odvijao se *ovdje* – u lokalnom, geografski bliskom prostoru, i *sada* – u novoj društvenoj svakodnevici. Postavke ovoga istraživanja mogu se dakle sumirati kao *drugi – ovdje – drukčiji*. Iako se radilo o istraživanju u vlastitoj kulturi, nije bilo potrebno da se od nje defamilijariziram kako bih uočio momente koji su mi bili novi i nepoznati. Upravo suprotno, bio sam stalno u procesu intenzivnoga učenja i upoznavanja, nastojanja za međusobnim razumijevanjem, i to *zajedno* sa svojim kazivačima i sudionicima istraživanja – filipinskim migrantima u Hrvatskoj. S obzirom na to da smo se našli zajedno *ovdje* i *sada*, u dijeljenom neposrednom prostoru i svakodnevnom vremenu, osvijestio sam nužnost stvaranja suživota kao nečega što nam je zajedničko. Za Ingolda *zajedničko* „nije početna točka, već težnja: nije nešto što nam je dano od početka, već zadatak koji zahtijeva zajednički trud" (Ingold 2025:7). Taj sam zajednički trud upravo prepoznao u etnografskoj metodi, u svojem istraživanju u kojem su se kroz razgovore i susrete iz prethodnoga nepoznavanja stvarala poznanstva i uzajamno *povjerenje,* na čemu se temelji suživot više kultura,[22] stoga se etnografska metoda pokazala kao procesna mogućnost zajedništva. Osvještavao sam jedan

[22] Pri tome ne mislim samo na reduciranje na filipinsku ili hrvatsku kulturu, nego također podrazumijevam njihovo unutarnje razlikovanje, heterogenosti i dinamike (geografsko, jezično, generacijsko, vjersko, profesionalno itd.).

intrinzični stvaralački potencijal etnografske metode, posebno relevantan u kontekstu današnjih snažnih društvenih promjena, da stvori međuljudske odnose temeljene na povjerenju, što u konačnici nadilazi isključivo istraživačku svrhu, a taj potencijal bih nazvao *plurikulturna vitalizacija* (lat. *plus, pluris* – više; lat. *vita* – život). To podrazumijeva da uloga etnologa i kulturnoga antropologa u istraživanju nije „sabiranje onoga što se već pojavilo", nego da se etnolog i kulturni antropolog upušta u „korespondiranje sa stvarima u trenutku njihova nastajanja" (Ingold 2022:361), čime se stvara nešto *novo*. U istraživanju sam, dakle, nastojao ne samo biti prisutan i pratiti, već *konstruktivno odgovarati* na zbivanja osobnim sudjelovanjem, uključivši se u zbor, primjerice, kao i u razgovorima, pružajući mojim kazivačima neku novu, lokalnu perspektivu, čime su moji filipinski poznanici stjecali određeni društveni i kulturni kapital. Upoznavali smo se kako osobno – sa svojim filipinskim poznanicima dijelio sam ponešto od svojega života – tako i kulturološki – naučio sam puno o Filipinima, a nastojao im pričati o Hrvatskoj i Zagrebu. Shvatio sam da takvo osobno i kulturološko *upoznavanje* i *učenje*, u ovom specifičnom kontekstu, *osnažuje* društvo odozdo i udahnjuje mu život.

Plurikulturna vitalizacija je, dakle, latentni transformativni potencijal koji prožima samu etnografsku metodu u opisanom kontekstu mojega istraživanja.[23] To je onaj moment koji je transformativan i stvaralački za sve sudionike u istraživanju, zbog čega sam osvijestio da samo istraživanje može ujedno biti i *primjer integracije,* odnosno *primjer suživota.* Na tragu toga zaključujem da istraživanje može biti „metoda vođenja života" (Ingold 2025:112), odnosno, svojim riječima – način stvaranja suživota – budući da doprinosi stvaranju *zajedničkoga* kao nečega *novoga* u neminovnom dijeljenom „ovdje" i „sada". S obzirom na to, istraživanje s *dalekim Drugim* – u ovom slučaju filipinskim migrantima u Hrvatskoj – s kojima na početku ne postoji velik dijeljeni fond znanja i razumijevanja; u kojem se *zajedničko* stvara i prepoznaje upoznavanjem, razgovorom, dijeljenjem i stjecanjem povjerenja kao sastavnim dijelovima etnografske metode kroz opisanu *plurikulturnu vitalizaciju* može postati etnologijom *novoga* bliskoga.

Stvaranje nije bilo ograničeno samo na mene kao „istraživača" niti na pojedinačne filipinske migrante i migrantice zajedno s kojima sam istraživao. Dosezi se ovoga kulturnoantropološkoga stvaranja kreću kroz nas i djeluju dalje, oblikujući bolju klimu u

[23] Naglašavajući transformativni potencijal metode u kontekstu, želim istaknuti to specifično značenje koje proizlazi, ovdje konkretno, iz integracijskoga konteksta istraživanja. U tome je važnost konteksta ne samo za razumijevanje znanja, nego i za metodu samu. Ideju stvaranja značenja metode u kontekstu kasnije sam uspoređivao, promišljao i na neki način provjeravao u drugim istraživanjima kojima sam se bavio, te sam uočio da svako istraživanje iziskuje zasebno promišljanje kako bi se osvijestili drugačiji, kontekstualno specifični potencijali etnografske metode. Metoda je također, dakle, podložna kontekstualizaciji.

društvu, a to sam primijetio upravo u onim klasičnim toposima etnološkoga zanimanja: u svakodnevici i u razgovorima.

NASTAVLJANJE

Etnolog i kulturni antropolog korespondira sa svime u njegovu okruženju. Kao što sam u razgovorima s filipinskim migrantima govorio o tome što se događa u Hrvatskoj, isto sam tako i u svoj krug poznanika nosio doživljaje i spoznaje koji su nastajali s Filipincima i upravo sam tu uočio da se počela događati promjena. Ne samo da je istraživanje bilo *transformativno* i *spoznajno* za mene, već i za *ljude oko mene*: kako za Filipince, jer su stvarali odnos s nekim „odavde", tako i za moj hrvatski krug ljudi s kojima sam dijelio osobne doživljaje koji su njima približili filipinske migrante i temu stranaca u Hrvatskoj općenito. To mi je svojim komentarom neočekivano osvijestila jedna sugovornica kada je rekla da je, potaknuta mojim istraživanjem, počela drugačije razmišljati o stranim radnicima – „nama su to samo strani radnici, kao Nepalci, Filipinci – isto sve, a zapravo su to totalno različite kulture. Otkad si mi ti obratio svijest, o tome sam počela razmišljati". Raniju sliku stranih radnika kao nepoznate mase ljudi zamijenilo je stoga razmišljanje o strancima kao pojedincima sa svojim životima, o tome kako se osjećaju i kako nastavljaju imati doticaja sa svojom kulturom.

Razmišljajući o svim tim različitim susretima i terenskim zgodama koje sam iznio u radu, uočio sam da je u suštini ovoga istraživanja *primjena,* i to kao *promjena.* Primijenjena etnologija i kulturna antropologija „teži uspostavljanju promjene *(change-oriented),* one koja nadilazi akademsku svrhu" (Belaj i Rubić 2024:26), pri čemu je etnolog i kulturni antropolog uključen u „rješavanju konkretnih problema zajednica" (ibid.:25). Imajući takvu definiciju na umu, pitam se što može biti primijenjenije od *stvaranja odnosa* i *promjene pogleda* koji odgovaraju na kompleksnu i nesređenu društvenu stvarnost zajedno koračajući prema boljem društvu? Međutim, netko može reći da nije dovoljno opipljivo ili da su to tako sitne stvari koje ne mogu napraviti veću promjenu. Kako bih razriješio tu dilemu, slijedio sam našu disciplinarnu logiku. Etnologija i kulturna antropologija znanost je pojedinačnoga. Induktivna je, polazi od pojedinačnoga prema općem te se zanima za pojedinačne priče, odnosno emsku perspektivu. Stoga smatram da je legitimno da svoje djelovanje etnologija i kulturna antropologija ostvaruje upravo u pojedinačnom. I promjena jednoga utoliko je važna. Zaključio sam, dakle, da vrijednost primjene etnologije i kulturne antropologije također možemo pronaći upravo *na onoj razini iz koje se sama disciplina istraživački nadahnjuje:* u pojedinačnom, u svakodnevnom, u razgovornom, u odnosnom. Bourdieuovo se tako društveno „mučenje" s početka ovoga

rada može transformirati u *društveno učenje,* što je u suštini ono što etnologija i kulturna antropologija nudi. Stoga na temelju istraživanja pretočenoga u ovaj rad mogu reći da nas etnologija i kulturna antropologija u opisanom društvenom i istraživačkom kontekstu *uči živjeti zajedno, uči nas suživotu.*

LITERATURA

APPADURAI, Arjun. 1988. „Introduction: Place and Voice in Anthropological Theory". *Cultural Anthropology,* vol. 3/1:16–20. URL: https://www.jstor.org/stable/656305

BELAJ, Marijana i Tihana RUBIĆ. 2024. *Primijenjena antropologija: potencijali i karijere.* Zagreb: Hrvatsko etnološko društvo – Institut za etnologiju i folkloristiku.

BOURDIEU, Pierre et al. 1999. *The Weight of the World. Social Suffering in Contemporary Society.* Stanford: Stanford University Press.

BUTKOVIĆ, Hrvoje, Višnja SAMARDŽIJA i Ivana RUKAVINA. 2022. *Strani radnici u Hrvatskoj. Izazovi i mogućnosti za gospodarski i društveni razvoj.* Zagreb: Institut za razvoj i međunarodne odnose.

ČAPO, Jasna. 2019. *Dva doma. Hrvatska radna migracija u Njemačku kao transnacionalni fenomen.* Zagreb: Durieux.

ČAPO ŽMEGAČ, Jasna, Valentina GULIN ZRNIĆ i Goran ŠANTEK, ur. 2006. *Etnologija bliskoga. Poetika i politika suvremenih terenskih istraživanja.* Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.

GARHA N. Singh i Angela PAPARUSSO. 2018. „Fragmented integration and transnational networks: a case study of Indian immigration to Italy and Spain". *Genus,* vol. 74/12:1–26. DOI: https://doi.org/10.1186/s41118-018-0037-7

GONZALEZ III, Joaquin Jay. 2009. *Filipino American Faith in Action. Immigration, Religion and Civic Engagement.* New York – London: New York University Press.

GREGUROVIĆ, Margareta, Simona KUTI i Snježana GREGUROVIĆ. 2024. „Integracija na lokalnoj razini: iskustva 'starih' i 'novih' izbjeglica u Gradu Zagrebu". Migracijske i etničke teme, vol. 40/2:367–401. DOI: https://doi.org/10.11567/met.40.2.9

GREGUROVIĆ, Margareta i Drago ŽUPARIĆ-ILJIĆ. 2023. „'At first it was not very pleasant… Now it is different': Experiences and Challenges of Refugee Integration in Croatia". *Treatises and Documents, Journal of Ethnic Studies / Razprave in gradivo, Revija za narodnostna vprašanja,* vol. 91:157–177. DOI: https://doi.org/10.2478/tdjes-2023-0019

GRUBIŠA, Iva. 2019. *Okus doma: kulturnoantropološki osvrt na integraciju migranata u Zagrebu.* Zagreb: Hrvatsko etnološko društvo.

GULIN ZRNIĆ, Valentina. 2006. „Domaće, vlastito i osobno: autokulturna defamilijarizacija". U *Etnologija bliskoga. Poetika i politika suvremenih terenskih istraživanja,* ur. Jasna

Čapo Žmegač, Valentina Gulin Zrnić i Goran Šantek. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 73–95.

HECKMANN, Friedrich. 2005. *Integration and integration policies: IMISCOE network feasibility study.* Bamberg: Europäisches forum für migrationsstudien (efms) Institut an der Universität Bamberg. URL: https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/19295/ssoar-2005-heckmann-integration_and_integration_policies.pdf?sequence=1&isAllowed=y&lnkname=ssoar-2005-heckmann-integration_and_integration_policies.pdf (pristup 10. 6. 2025.)

INGOLD, Tim. 2011. *Being Alive. Essays on Movement, Knowledge and Description.* Oxon – New York: Routledge.

INGOLD, Tim. 2015. *The Life of Lines*. Oxon – New York: Routledge.

INGOLD, Tim. 2021. *Correspondences*. Cambridge – Medford: Polity Press.

INGOLD, Tim. 2022. *Imagining for Real. Essays on Creation, Attention and Correspondence.* Oxon – New York: Routledge.

INGOLD, Tim. 2025. *Old Ways, New People. Anthropology and/as Education.* 2. izd. New York & Oxon: Routledge.

JURKOVIĆ, Rahela. 2021. *Sport i migranti u Hrvatskoj. Kulturnoantropološka studija integracije izbjeglica.* Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu – FF press.

JURKOVIĆ, Rahela i Marijeta RAJKOVIĆ IVETA. 2018. „Interaction as a Key Connective Tissue of Refugee Integration in Croatian Society". U *Contemporary Migration Trends and Flows on the Territory of Southeast Europe,* ur. Marijeta Rajković Iveta, Petra Kelemen i Drago Župarić-Iljić. Zagreb: FF Press, 233–252.

KLARENBEEK, Lea M. 2021. „Reconceptualising 'integration as a two-way process'". *Migration Studies,* vol. 9/3:902–921. DOI: https://doi.org/10.1093/migration/mnz033

Migracijska politika Republike Hrvatske 2013. – 2015. godine. Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske. URL: https://mup.gov.hr/UserDocsImages/minstarstvo/2013/MIGRACIJSKA%20POLITIKA%202013-2015.pdf (pristup 10. 6. 2025.)

PENNINX, Rinus. 2007. „Integration Processes of Migrants: Research Findings and Policy Challenges". *Migracijske i etničke teme,* vol. 23/1–2:7–32. URI: https://hrcak.srce.hr/14467

PENNINX, Rinus i Blanca GARCÉS-MASCAREÑAS. 2016. „The Concept of Integration as an Analytical Tool and as a Policy Concept". U *Integration Processes and Policies in Europe: Contexts, Levels and Actors,* ur. Blanca Garcés-Mascareñas i Rinus Penninx. Cham: Springer, 11–30.

POTKONJAK, Sanja. 2014. *Teren za etnologe početnike. Z*agreb: Hrvatsko etnološko društvo – FF press.

PIDO, Eric J. 2017. *Migrant returns: Manila, development, and transnational connectivity.* Durham: Duke University Press.

RAJKOVIĆ IVETA, Marijeta. 2024. *Nogomet, migracije, integracija*. Zagreb: FF Press.

RAJKOVIĆ IVETA, Marijeta i Ana MAGDALENIĆ VINCEK. 2024. „Uzroci migracija i integracijska iskustva suvremenih migranata iz Indije u Zagrebu i Zagrebačkoj županiji". *Migracijske i etničke teme,* vol. 40/2:337–366. DOI: https://doi.org/10.11567/met.40.2.8

RUIZ, Neil G. 2014. *Made for Export: Labor Migration, State Power, and Higher Education in a Developing Philippine Economy.* Doktorska disertacija. Cambridge: Massachusetts Institute of Technology.

ŠKRBIĆ ALEMPIJEVIĆ, Nevena, Sanja POTKONJAK i Tihana RUBIĆ. 2016. *Misliti etnografski. Kvalitativni pristupi i metode u etnologiji i kulturnoj antropologiji.* Zagreb: FF press – Hrvatsko etnološko društvo.

Zakon o strancima. *Narodne novine,* NN br. 133/2020. URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2020_12_133_2520.html (pristup 10. 6. 2025.).

Towards Conviviality: Methodological and Epistemological Reflections on Ethnographic Research with Filipino Migrants in Croatia

Pavel Gulin Zrnić

Drawing on ethnographic fieldwork conducted with Filipino labor migrants in Croatia (2024–2025), this article foregrounds a reflexive engagement with the methodological and epistemological dimensions of the research process. The central question explores what emerges throughout ethnographic research beyond its immediate subject matter – subtle yet meaningful relations, insights, and transformations that take shape within a given research and social context. The author aims to identify latent moments within the ethnographic process and method that hold a transformative potential to foster conviviality, while empowering society from below. Theoretically, these reflections are informed by the ontogenetic turn. Finally, the discussion situates the research with Filipino labor migrants in Croatia within the framework of an ethnology of the new proximate.

Keywords: *ethnographic research, methodology of ethnology and cultural anthropology, integration, conviviality, foreign workers in Croatia*

Articles published in this journal are Open Access and can be distributed under the terms and conditions of the Creative Commons license Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 (http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)